

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ
ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Αρ. Φακ.: 7.19.04.16.1
Αρ. Τηλ.: 22806309
Αρ. Φαξ.: 22800601

10 Φεβρουαρίου 2015

Διευθυντές/τριες Σχολείων
Δημοτικής Εκπαίδευσης,
Μέσης Εκπαίδευσης,
Μέσης Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης

Θέμα: Πρόληψη, αντιμετώπιση και διαχείριση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού

Το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, στα πλαίσια της πολιτικής του για πρόληψη και αντιμετώπιση των φαινομένων της παραβατικότητας και της Βίας στο σχολείο, προτρέπει την κάθε σχολική μονάδα να αναπτύξει τη δική της πολιτική στην πρόληψη και αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Η πολιτική αυτή μπορεί να ενταχθεί στο Σχέδιο Δράσης Αγωγής Υγείας και Πρόληψης της Παραβατικότητας, το οποίο καταρτίζεται από το σχολείο με την έναρξη κάθε σχολικής χρονιάς και διατηρείται στο Αρχείο του.

Κατά τον καταρτισμό του Σχεδίου Δράσης Αγωγής Υγείας και Πρόληψης της Παραβατικότητας λαμβάνονται υπόψη, τόσο οι ιδιαιτερότητες της κάθε σχολικής μονάδας όσο και οι υποχρεώσεις της πολιτείας που απορρέουν από τη Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού. Με την επικύρωση της Σύμβασης (Κύπρος 2006), η πολιτεία δεσμεύεται όπως το παιδί έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση, η οποία θα πρέπει να στρέφεται προς την ανάπτυξη της προσωπικότητας, στην καλλιέργεια του σεβασμού για τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα και στην προετοιμασία του παιδιού για μία υπεύθυνη ζωή σε μία ελεύθερη κοινωνία. Στην κοινωνία πρέπει να επικρατεί πνεύμα κατανόησης, ειρήνης, ανοχής, ισότητας των φύλων και φιλίας (άρθρα 28-29). Συνεπώς, το σχολικό περιβάλλον ανάγεται σε πολύ σημαντικό παράγοντα στη διασφάλιση των πιο πάνω δικαιωμάτων.

Η βία στο σχολείο αποτελεί ένα διαχρονικό, παγκόσμιο, κοινωνικό φαινόμενο με πολύπλοκες επιπτώσεις, τόσο στη διαδικασία της μάθησης όσο και στην ψυχική υγεία των μαθητών. Είναι, πιθανόν, να εκδηλωθεί σε διάφορες μορφές. Μια μορφή βίας είναι ο σχολικός εκφοβισμός, ο οποίος ορίζεται ως εξής:

«Ένας μαθητής γίνεται αντικείμενο εκφοβισμού ή θυματοποιείται, όταν υποβάλλεται, κατ' επανάληψη και κατ' εξακολούθηση, σε αρνητικές ενέργειες από έναν ή περισσότερους άλλους μαθητές» (Olweus, 1986, 1991).

Η εγκύκλιος περιλαμβάνει τα ακόλουθα επτά Παραρτήματα:

Παράρτημα I: Ορισμοί και θεωρητικό υπόβαθρο

Παράρτημα II: Πρόληψη σχολικού εκφοβισμού

Παράρτημα III: Διαχείριση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού

Παράρτημα IV: Έντυπα καταγραφής, παρακολούθησης περιστατικών και αναστοχασμού

Παράρτημα V: Συμβουλές προς γονείς

Παράρτημα VI: Υποστηρικτικές υπηρεσίες και φορείς

Παράρτημα VII: Βιβλιογραφική αναφορά

Συγκεκριμένα, στις περιπτώσεις όπου η μορφή του σχολικού εκφοβισμού αφορά σε πιθανή σεξουαλική κακοποίηση / εκμετάλλευση παιδιού, σε φυσικό ή ηλεκτρονικό χώρο, πρέπει να ακολουθούνται απαραίτητα και οι οδηγίες σύμφωνα με την εγκύκλιο (φακ. 11.2.11.1, ημερ. 7/11/14, dde 4412, dme 7484, dte 2876) με θέμα «Σεξουαλική Κακοποίηση και Εκμετάλλευση Παιδιών και Παιδική Πορνογραφία».

Το έντυπο καταγραφής, το οποίο περιλαμβάνεται στο Παράρτημα IV, θα βοηθήσει στην καλύτερη διαχείριση των περιστατικών και στη συγκέντρωση στατιστικών δεδομένων, τα οποία θα αποστέλλονται στο Υπουργείο Παιδείας και, συγκεκριμένα, στο Παρατηρητήριο για τη Βία στο Σχολείο σε ηλεκτρονική μορφή, στο τέλος της σχολικής χρονιάς, μέσω του Συστήματος Εκπαιδευτικού Προγραμματισμού. Περισσότερες πληροφορίες για την ηλεκτρονική καταχώρηση των δεδομένων θα αποσταλούν στα σχολεία σε μεταγενέστερο στάδιο.

Προτρέπονται οι διευθύνσεις και οι εκπαιδευτικοί κάθε σχολικής μονάδας όπως αξιοποιήσουν το περιεχόμενο της παρούσας εγκυκλίου στη διαμόρφωση πολιτικής ενάντια στον σχολικό εκφοβισμό.

Δρ Ηλίας Μαρκάτζης
Διευθυντής Τεχνικής και
Επαγγελματικής
Εκπαίδευσης

Ελπιδοφόρος Νεοκλέους
Διευθυντής Δημοτικής
Εκπαίδευσης

Δρ Αθηνά Μιχαηλίδου –
Ευριπίδου
Διευθύντρια Π.Ι.

Ιωάννης Ευθυμίου
Αν. Διευθυντής
Μέσης Εκπαίδευσης

Παράρτημα Ι

Ορισμοί και Θεωρητικό Υπόβαθρο

Βία

Η βία είναι η **σκόπιμη χρήση** σωματικής και ψυχολογικής βίας ή εξουσίας, **είτε με μορφή απειλής είτε πραγματική**, κατά του εαυτού, ενός άλλου προσώπου, ή εναντίον μιας ομάδας ή μιας κοινότητας, η οποία είτε επιφέρει ή έχει μεγάλη πιθανότητα να επιφέρει τραυματισμό, θάνατο, ψυχολογική βλάβη, δυσλειτουργική ανάπτυξη ή στέρηση (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, 1997).

Σχολικός Εκφοβισμός

Ένας μαθητής γίνεται αντικείμενο εκφοβισμού ή θυματοποιείται, όταν υποβάλλεται, **κατ' επανάληψη και κατ' εξακολούθηση**, σε αρνητικές ενέργειες από έναν ή περισσότερους άλλους μαθητές (Olweus, 1986, 1991).

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού εκδηλώνεται ως επιθετική συμπεριφορά μεταξύ των μαθητών, η οποία έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

- εκδήλωση σχολικού εκφοβισμού μπορεί να γίνεται προς ένα άτομο ή ομάδα,
- εσκεμμένη, απρόκλητη και ανεπιθύμητη,
- επαναλαμβανόμενη ή με μεγάλη πιθανότητα να επαναληφθεί,
- ύπαρξη ανισορροπίας δυνάμεων¹,
- με σκοπό την πρόκληση σωματικού και ψυχολογικού πόνου,
- η βλάβη που μπορεί να προκληθεί είναι σωματική, ψυχολογική, κοινωνική ή μαθησιακή².

Τρόποι εκδήλωσης εκφοβισμού:

1. **Άμεση:** συμβαίνει στην παρουσία του ατόμου-στόχου (π.χ. σπρώξιμο, βρίσιμο, κτλ.)
2. **Έμμεση:** δεν συμβαίνει στην παρουσία του ατόμου-στόχου (πχ. διάδοση ψευδών ή/και επιβλαβών φημών κτλ.)

Μορφές Εκφοβιστικής Συμπεριφοράς:

1. **Σωματική:** χρήση σωματικής βίας από το άτομο που εκφοβίζει προς το άτομο-στόχο (π.χ. χτυπήματα, κλωτσιές, γροθιές, φτύσιμο, τρικλοποδιές, σπρωξίματα, απειλητικές / ανεπιθύμητες χειρονομίες σεξουαλικού περιεχομένου, εξαναγκασμός για διάπραξη σεξουαλικών/ προσβλητικών πράξεων κτλ).

¹ Η **ανισορροπία δυνάμεων** υπάρχει, όταν γίνεται προσπάθεια από μέρους του δράστη να ασκήσει έλεγχο στη συμπεριφορά του ατόμου-στόχου ή να περιορίσει τη δυνατότητα του ατόμου να υπερασπίσει τον εαυτό του. Η διαφορά της δύναμης μπορεί να υπάρχει σε συγκεκριμένη σχέση για συγκεκριμένη περίοδο.

² Η **βλάβη** είναι ένα φάσμα από αρνητικές εμπειρίες που μπορούν να προκαλέσουν: (α) σωματικό τραύμα ή πόνο, (β) ψυχολογικές επιπτώσεις, όπως άγχος, κατάθλιψη, απελπισία, θλίψη κτλ. (γ) κοινωνικές επιπτώσεις, όπως βλάβη στη φήμη ή τις σχέσεις του ατόμου με άλλους, (δ) επιπτώσεις στη μάθηση λόγω αύξησης απουσιών, σχολική εγκατάλειψη, δυσκολίες συγκέντρωσης στο μάθημα, χαμηλή μαθησιακή επίδοση.

2. **Λεκτική:** προφορική ή γραπτή επικοινωνία από το άτομο που εκφοβίζει προς το άτομο-στόχο, η οποία προκαλεί βλάβη. Η λεκτική εκφοβιστική συμπεριφορά περιλαμβάνει: χλευασμούς, χρήση μειονεκτικών επιθέτων, βρισιές, απειλητικά ή προσβλητικά μηνύματα, ανάρμοστα σεξουαλικά σχόλια και λεκτικές απειλές κ.ά.
3. **Σχισιακή:** συμπεριφορά από το άτομο που εκφοβίζει, που αποσκοπεί να βλάψει τη φήμη και τις σχέσεις του άτομου-στόχου με άλλα άτομα. Συμβαίνει άμεσα, όταν το άτομο που εκφοβίζει απομονώνει το άτομο-στόχο, το αγνοεί ή το παρεμποδίζει να αλληλεπιδρά με συνομηλίκους του. Συμβαίνει έμμεσα, όταν το άτομο που εκφοβίζει, διαδίδει ψευδείς ή/και επιβλαβείς φήμες, γράφει σε δημόσια μέρη υποτιμητικά σχόλια, ή εκθέτει φωτογραφίες του παιδιού-στόχου σε φυσικό ή ηλεκτρονικό χώρο, χωρίς την άδεια ή τη γνώση του.
4. **Καταστροφή περιουσίας:** κλοπή, αλλοίωση ή καταστροφή περιουσίας του άτομου-στόχου από το άτομο που εκφοβίζει, με σκοπό να του προκαλέσει βλάβη (π.χ. κλοπή, κατάσχεση ή καταστροφή προσωπικών αντικειμένων, διαγραφή ή/και αλλοίωση προσωπικών ηλεκτρονικών πληροφοριών κτλ.). (Gladden et al., 2014)

Οι πράξεις βίας μπορούν να στοχοποιούν, μεταξύ άλλων, πρόσωπα στη βάση της εθνικής ή φυλετικής τους καταγωγής, της γλώσσας, της θρησκείας, των πεποιθήσεων, του φύλου, του σεξουαλικού προσανατολισμού, της αναπηρίας, της ηλικίας, της κοινότητας, του καθεστώτος παραμονής στη χώρα, της εμφάνισης, της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης, των ταλέντων ή άλλων χαρακτηριστικών. Περιστατικά που έχουν ως σκοπό ή αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση, τον αποκλεισμό ή τις διακρίσεις σε βάρος ατόμων ή ομάδων ατόμων, εξαιτίας της διαφορετικότητάς τους, ορίζονται ως ρατσιστικά περιστατικά και έχουν ως συνέπεια την καλλιέργεια περιβάλλοντος εχθρότητας όχι μόνο προς το θύμα ή τα θύματα του περιστατικού βίας, αλλά προς όλα τα πρόσωπα που μοιράζονται τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (βλ. «Κώδικας Συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού και Οδηγός Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών» σσ. 14-15).

Σε ποια μέρη του σχολείου λαμβάνει χώρα συχνότερα η εκφοβιστική συμπεριφορά:

- Στην αυλή του σχολείου
- Στο γήπεδο
- Στις τουαλέτες
- Στον δρόμο προς και από το σχολείο
- Στην αίθουσα διδασκαλίας

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα επιστημονικών ερευνών η ενεργός παρουσία του ενήλικα μειώνει την εκδήλωση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού.

Χαρακτηριστικά των θυτών και των θυμάτων

Συνήθως οι θύτες και τα θύματα είναι, πιθανόν, να παρουσιάζουν **κάποια** από τα πιο κάτω χαρακτηριστικά:

Χαρακτηριστικά των θυτών

- σωματική δύναμη, επιθετικότητα, χρήση βίας
- παρόρμηση, θυμός, χαμηλή ανοχή στη ματαίωση
- «δημοφιλή» άτομα που συνήθως κυριαρχούν και επιβάλλονται
- ανασφάλεια, χαμηλή αυτοεκτίμηση
- επίδειξη σιγουριάς και αυτοπεποίθησης προς τους άλλους
- μειωμένες κοινωνικές δεξιότητες
- ακαδημαϊκές δυσκολίες
- υιοθέτηση αρνητικής στάσης απέναντι στους άλλους
- δυσκολίες στην επίλυση διαφορών με άλλους
- προέλευση από οικογενειακό περιβάλλον με συγκρούσεις και δυσκολίες στην οριοθέτηση
- αρνητική προδιάθεση για το σχολείο
- ροπή υιοθέτησης αρνητικών προτύπων
- ροπή προς παράβαση κανόνων και προς εκδήλωση αντικοινωνικών συμπεριφορών
- ικανότητα να ξεφεύγουν από δύσκολες καταστάσεις

- απουσία ηθικών ενδοιασμών ή τύψεων για τις πράξεις τους
- έλλειψη ενσυναίσθησης

Χαρακτηριστικά των θυμάτων

- εσωστρέφεια, ευαισθησία, ντροπαλότητα/συστολή
- αίσθηση φόβου, εκδήλωση παθητικής στάσης έναντι σε μορφές βίας
- αυξημένο άγχος και ανασφάλεια
- χαμηλή αυτοεικόνα και αυτοπεποίθηση
- δυσκολία στην υπεράσπιση του εαυτού τους
- ανεπάρκεια κοινωνικών δεξιοτήτων
- δυσκολία στην επίλυση των διαφορών τους
- ανάπτυξη σχέσεων καλύτερα με ενήλικες (κυρίως εκπαιδευτικούς, γονείς, μητέρα) παρά με συνομηλίκους
- σωματικά αδύναμα παιδιά (ιδίως αγόρια) ή με κάποια ιδιαιτερότητα στο παρουσιαστικό τους (υπέρβαρα, λιποβαρή, παιδιά με χαμηλό ύψος, κ.ά.)
- ιδιαίτερες ικανότητες/δυνατότητες ή και περιορισμένες

Ως αποτέλεσμα, τα θύματα εξελίσσονται, κάποτε, και οι ίδιοι σε θύτες.

Μέσα από τις έρευνες που αφορούν στον σχολικό εκφοβισμό εντοπίζεται και μια τρίτη ομάδα παιδιών που είναι, ταυτόχρονα, **θύτες και θύματα**.

Χαρακτηριστικά των θυτών/θυμάτων

- χαμηλή αυτοεικόνα και αυτοπεποίθηση
- ανεπάρκεια κοινωνικών δεξιοτήτων
- δυσκολία στην επίλυση των διαφορών τους
- ακαδημαϊκές δυσκολίες
- ροπή υιοθέτησης αρνητικών προτύπων
- απομόνωση και απόρριψη από συνομήλικους

Οι θεατές ή παρευρισκόμενοι μιας εκφοβιστικής συμπεριφοράς χωρίζονται στις ακόλουθες ομάδες:

- Παιδιά που υποστηρίζουν και διευκολύνουν τον θύτη.
- Παιδιά που ακολουθούν τον θύτη και τον ενισχύουν με γέλια, χειροκροτήματα και άλλες μορφές επιδοκίμασίας.
- Παιδιά που δεν λαμβάνουν μέρος, είτε τους αρέσει να παρακολουθούν, είτε απομακρύνονται από τη σκηνή, προσποιούμενα ότι δεν είδαν τίποτα.
- Παιδιά που θυματοποιούνται, τρομοκρατούνται: είναι πιθανό να θέλουν να υποστηρίξουν το θύμα, αλλά δεν ξέρουν τι να πράξουν.
- Παιδιά που υπερασπίζονται το θύμα, αποδοκιμάζουν τον θύτη ή/και τρέχουν να φέρουν βοήθεια.

Επιπτώσεις εκφοβιστικής συμπεριφοράς

Οι επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού είναι σοβαρές και μακροχρόνιες και μπορεί να ποικίλουν, ανάλογα με την περίπτωση. Οι επιπτώσεις αυτές αφορούν στα θύματα, στους θύτες, αλλά και στους θεατές.

Πιθανές επιπτώσεις της εκφοβιστικής συμπεριφοράς στους θύτες

Τα παιδιά που ασκούν τον εκφοβισμό και τη βία, πιθανόν, να παρουσιάζουν:

- αδυναμία να αποδεχτούν τον εαυτό τους
- χαμηλή αυτοεκτίμηση
- δυσκολία διαπροσωπικών σχέσεων και διαχείρισης θυμού και συγκρούσεων
- άγχος, τάσεις κατάθλιψης, ψυχιατρικά προβλήματα
- αυξημένο κίνδυνο νεανικής και ενήλικης εγκληματικότητας, χρήση ουσιών και αλκοόλ
- αυξημένες πιθανότητες αντικοινωνικής και παραβατικής συμπεριφοράς, όπως κλοπές και βανδαλισμούς
- απομάκρυνση από το σχολείο και διακοπή σχολικής φοίτησης
- τάσεις φυγής από το σπίτι

- αυξημένη πιθανότητα βίαιης συμπεριφοράς στην οικογένειά τους, ως ενήλικες

Πιθανές επιπτώσεις της εκφοβιστικής συμπεριφοράς στα θύματα

Τα παιδιά που έχουν υποστεί τον εκφοβισμό, πιθανόν, να:

- νιώσουν φόβο, ντροπή, θυμό και το αίσθημα αβοήθητου
- εκδηλώσουν ψυχοσωματικά προβλήματα, όπως δυσκολίες ύπνου, πονοκεφάλους, στομαχόπονους,
- παρουσιάσουν μείωση της ακαδημαϊκής επίδοσης και σχολική άρνηση,
- βιώσουν άγχος και να παρουσιάσουν συμπτώματα της διαταραχής μετατραυματικού στρες,
- παρουσιάσουν χαμηλή αυτοεκτίμηση και στοιχεία κατάθλιψης,
- γίνουν οι ίδιοι θύτες σε μια άλλη κατάσταση,
- οδηγηθούν σε απόπειρα αυτοκτονίας - σε πιο ακραίες περιπτώσεις,
- συνεχίσουν να θυματοποιούνται και στο χώρο της εργασίας ως ενήλικες.

Ενδείξεις ότι το παιδί έχει πέσει θύμα εκφοβισμού και βίας στο σχολείο

- μειωμένη διάθεση ή άρνηση για το σχολείο
- αδικαιολόγητες απουσίες
- αλλαγή στη διαδρομή προς το σχολείο
- καθυστέρηση στην προσέλευση στο σχολείο και κατά την επιστροφή στο σπίτι
- άρνηση για συμμετοχή σε σχολικές εκδηλώσεις και δραστηριότητες
- απροσδόκητη μαθησιακή πτώση, χαμηλοί βαθμοί
- προσκόλληση σε εκπαιδευτικούς - ενήλικες κατά τα διαλείμματα
- αποφεύγει επεξηγήσεις για σημάδια και μελανιές στο σώμα
- ενδείξεις επίθεσης (ρούχα σκισμένα και προσωπικά αντικείμενα κατεστραμμένα)
- απώλεια προσωπικών αντικειμένων
- συχνά ζητά χρήματα από τους γονείς με τη δικαιολογία ότι τα έχασε
- ξαφνικές αλλαγές στη διάθεση, που διαρκούν για μεγάλο χρονικό διάστημα
- ψυχοσωματικά προβλήματα, όπως πονοκέφαλο, πόνο στην κοιλιά, χωρίς παθολογικά αίτια κ.ά.

Επιπτώσεις στους θεατές

Τα παιδιά που είναι θεατές περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, πιθανόν, να αισθανθούν:

- φόβο και άγχος
- ενοχή
- απάθεια
- αβοήθητα.

Ακόμα είναι, πιθανόν, να αναπτύξουν και τα ίδια εκφοβιστικές συμπεριφορές.

Σημείωση ότι τα παραπάνω μπορεί να αποτελούν ενδείξεις και για άλλες δυσκολίες ή προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίζει ένα παιδί (πχ κατάθλιψη και άλλες ψυχολογικές διαταραχές).

Παράρτημα II

Πολιτική του σχολείου

A. ΠΡΟΛΗΨΗ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Το σχολείο, που τάσσεται στον αγώνα ενάντια στη βία, καθορίζει ξεκάθαρη πολιτική, η οποία εφαρμόζεται από όλη την εκπαιδευτική κοινότητα. Αυτή η πολιτική **κοινοποιείται σε όλους τους εμπλεκόμενους φορείς** εντός και εκτός σχολείου.

ΣΧΟΛΙΚΟ ΚΛΙΜΑ

Διεθνή ερευνητικά δεδομένα υποστηρίζουν ότι το σχολικό κλίμα συνδέεται με τη θυματοποίηση. Ένα θετικό σχολικό κλίμα συσχετίζεται με την ευεξία των μαθητών, τη μείωση της βίας και των προβλημάτων συμπεριφοράς και τη σημαντική αύξηση των μαθησιακών αποτελεσμάτων.

Άξονες που διέπουν την οικοδόμηση θετικού κλίματος:

- Σχολική δικαιοσύνη:** Το σχολείο, που τάσσεται στον αγώνα ενάντια στη βία, καθορίζει ξεκάθαρους κανονισμούς, τους οποίους κοινοποιεί σε μαθητές και γονείς και εφαρμόζει με συνέπεια, σταθερότητα και με δίκαιο τρόπο. Έτσι, εξασφαλίζεται το αίσθημα της δικαιοσύνης, που είναι βασική προϋπόθεση για τη μείωση της βίας.
- Συνεργασία των εκπαιδευτικών:** Η αλληλεγγύη, ο σεβασμός, η συναντίληψη μεταξύ των εκπαιδευτικών, η αντιμετώπιση των θεμάτων και των προκλήσεων, από κοινού, είναι απαραίτητα για την οικοδόμηση θετικού κλίματος. Οι εκπαιδευτικοί επιβάλλεται να έχουν, συχνά, κοινές συγκεντρώσεις, ώστε να συνεργάζονται. Ο μαθητής που έχει προβλήματα συμπεριφοράς, δεν πρέπει να θεωρείται μαθητής συγκεκριμένου δασκάλου, αλλά του σχολείου. Άρα, δεν αναμένεται μόνο από τον έναν εκπαιδευτικό να τον χειριστεί και να τον στηρίξει, αλλά από το σύνολο των εκπαιδευτικών.
- Ενεργός εμπλοκή των μαθητών:** Το σχολείο που εμπλέκει τους μαθητές στη σχολική ζωή, τους χρόνο και ευκαιρίες, ώστε να εκφράσουν συναισθήματα, απόψεις και εισηγήσεις και να δώσουν τη δική τους ανατροφοδότηση για ό,τι συμβαίνει γύρω τους.
- Πρόληψη:** Η εφαρμογή προληπτικών δράσεων είναι η καλύτερη επένδυση για την οικοδόμηση καλού κλίματος και τη μείωση της βίας.
- Συνεργασία με τους γονείς:** Η ποιότητα του δεσμού με τις οικογένειες αποτελεί σημαντικό στοιχείο στην οικοδόμηση καλού κλίματος στο σχολείο. Ο δεσμός αυτός επιτυγχάνεται με την ενημέρωση και την εμπλοκή τους στις δράσεις του σχολείου. Επιτυγχάνεται, επίσης, με την εκπαίδευση και τη στήριξη τους σε διάφορα θέματα.
- Συνεργασία με άλλους φορείς:** Η συνεργασία του σχολείου με άλλους φορείς διασφαλίζει βοήθεια στις προσπάθειες του σχολείου, για τη σχολική και κοινωνική επιτυχία των μαθητών τους.
- Ποιότητα ζωής:** Η προσπάθεια του σχολείου, όπως εξασφαλίζει στους μαθητές ένα όμορφο, καθαρό και λειτουργικό περιβάλλον, σωστά εξοπλισμένο, αποτελεί μια σημαντική παράμετρο για τη διαμόρφωση θετικού κλίματος, όπου εκπαιδευτικοί και μαθητές εργάζονται ευτυχισμένα και δημιουργικά.

Τα πιο αποτελεσματικά προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού περιλαμβάνουν παρεμβάσεις σε ατομικό και σχολικό επίπεδο, καθώς και σε άλλα πλαίσια στα οποία τα παιδιά δραστηριοποιούνται. Η πρόληψη λοιπόν, που σχεδιάζεται και εφαρμόζεται στο σχολείο, ενδείκνυται να γίνεται σε τρία επίπεδα:

1. **Επίπεδο Εκπαιδευτικού**
2. **Επίπεδο Μαθητή (τάξης και σχολείου)**
3. **Επίπεδο Γονιού**

1. Εκπαιδευτικός

Αναγνώριση, εντοπισμός περιστατικών εκφοβισμού

Ενημερώνονται οι εκπαιδευτικοί και το βοηθητικό προσωπικό του σχολείου για το φαινόμενο, τα χαρακτηριστικά του και τις συνέπειες, που μπορεί να έχει στην ανάπτυξη ενός παιδιού (Παράρτημα Ι). **Η δημιουργία μιας κοινής αντίληψης γύρω από το θέμα αποτελεί την προϋπόθεση για την σωστή αντιμετώπισή του.** Τονίζεται ότι η πρόληψη αποτελεί τον καλύτερο τρόπο αντιμετώπισης του φαινομένου. Μέσα από συλλογική προσπάθεια, το φαινόμενο προλαμβάνεται ή, τουλάχιστον, μπορεί να αντιμετωπιστεί έγκαιρα.

Το σχολείο οφείλει να επενδύσει στην εκπαίδευση όλων των εκπαιδευτικών, ώστε αυτοί να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν και να εντοπίζουν τα περιστατικά εκφοβισμού, σύμφωνα με τον ορισμό του σχολικού εκφοβισμού (Παράρτημα Ι).

Χαρακτηριστικά των παιδιών θυτών και θυμάτων

Ο/η εκπαιδευτικός, επίσης, πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίζει κάποια στοιχεία στη συμπεριφορά του παιδιού που, πιθανόν, να παραπέμπουν σε περιπτώσεις θυματοποίησης, όπως αυτά περιγράφονται στο Παράρτημα Ι. Τα χαρακτηριστικά αυτά δεν παρουσιάζονται πάντα, εξαιτίας του εκφοβισμού που δέχεται στο σχολείο ένα παιδί. Μπορεί η εκδήλωση τέτοιας συμπεριφοράς να συσχετίζεται με αλλά προβλήματα που αντιμετωπίζει το παιδί, πράγμα το οποίο κάνει τον εντοπισμό ακόμα πιο δύσκολο.

Επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού

Οι εκπαιδευτικοί ενδείκνυται να ευαισθητοποιούνται γύρω από το θέμα των επιπτώσεων, που έχει ο σχολικός εκφοβισμός στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη ενός παιδιού (Παράρτημα Ι).

Εντοπισμός χώρων υψηλού κινδύνου

Ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να εντοπίσει στο σχολείο τους χώρους υψηλού κινδύνου όπου συμβαίνουν τα περιστατικά, αξιοποιώντας πληροφορίες που λαμβάνονται από τους μαθητές (Παράρτημα Ι).

Παρουσία του ενήλικα

Στα σημεία του σχολείου, που τα παιδιά δηλώνουν ότι δεν νιώθουν ασφάλεια, πρέπει να γίνεται στοχευμένη παιδονομία/εφημέρευση. Ερευνητικά έχει αποδειχθεί ότι η παρουσία του ενήλικα είναι καταλυτική στην αποτροπή του φαινομένου.

Δεξιότητες επικοινωνίας

Ο/η εκπαιδευτικός πρέπει να έχει ο ίδιος/η ίδια ανεπτυγμένες τις δεξιότητες επικοινωνίας, ούτως ώστε να δίνει ευκαιρίες στα παιδιά να εκφραστούν για θέματα που τους απασχολούν.

Διαχείριση τάξης

Ο/η εκπαιδευτικός αναμένεται να έχει ανεπτυγμένες τις δεξιότητες διαχείρισης τάξης, που στοχεύουν στη δημιουργία ενός υγιούς και ενθαρρυντικού σχολικού κλίματος για διευκόλυνση της μάθησης και πρόληψη καταστάσεων βίας.

2. Επίπεδο Μαθητή

2.1 Ατομικό επίπεδο:

Βασικός στόχος είναι η ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων του παιδιού στα πλαίσια όλων των μαθημάτων και των δραστηριοτήτων της σχολικής μονάδας. Οι πιο σημαντικές δεξιότητες είναι:

- Επίλυση προβλήματος και λήψη αποφάσεων
- Κριτική σκέψη
- Δεξιότητες επικοινωνίας
- Καλλιέργεια ενσυναίσθησης
- Διαχείριση συναισθημάτων

Μπορούν να αξιοποιηθούν για τον σκοπό αυτό δραστηριότητες που υπάρχουν μέσα στα Αναλυτικά Προγράμματα του μαθήματος της Αγωγής Υγείας/Οικιακής Οικονομίας.

2.2. Επίπεδο σχολείου:

Στους κανονισμούς λειτουργίας των σχολείων πρέπει να γίνεται αναφορά στις μορφές βίας, στις επιπτώσεις και στην υποχρέωση των εκπαιδευτικών να αναλαμβάνουν δράση ενάντια σ' αυτήν. Εκεί που το σχολείο έχει τη δυνατότητα να διαμορφώσει εσωτερικούς κανονισμούς (κώδικα συμπεριφοράς) αυτοί πρέπει να αναφέρονται ξεκάθαρα στο θέμα της βίας/του σχολικού εκφοβισμού, με λεκτικό που αντιστοιχεί στην ηλικία των μαθητών.

Η *Κοινωνία της Τάξης* είναι μια δραστηριότητα μεγάλης αξίας στον τομέα της πρόληψης. Σε τακτά χρονικά διαστήματα δίνεται η ευκαιρία στην ολομέλεια της τάξης να συνέρχεται και να συζητά θέματα που αφορούν τη ζωή των μαθητών στην ομάδα και στο σχολείο γενικότερα. Η δραστηριότητα αυτή δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να ετοιμάσουν τα θέματα που θέλουν να συζητήσουν, να τα παρουσιάσουν και με την τεχνική επίλυσης προβλημάτων τα ίδια τα παιδιά να αναλάβουν να βρουν τις λύσεις και να τις υλοποιήσουν. Με αυτό τον τρόπο ενεργοποιούνται με σκοπό να βελτιώσουν την καθημερινότητά τους. Στη Μέση Εκπαίδευση, η πιο πάνω δραστηριότητα μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω του θεσμού του *Καθηγητή Υπεύθυνου Τμήματος*.

Το *Κουτί Επικοινωνίας* χρησιμοποιείται ως καλή πρακτική στα σχολεία της Κύπρου. Με τη δραστηριότητα αυτή ανοίγεται ένα κανάλι επικοινωνίας με τους εκπαιδευτικούς και δίνεται πάλι η ευκαιρία στους μαθητές να έχουν άποψη και να δίνουν ανατροφοδότηση.

Η *Οργάνωση Παιχνιδιών* κατά τη διάρκεια του διαλείμματος εφαρμόζεται ως πρακτική που βοηθά στη μείωση των συγκρούσεων. Στην πιο πάνω πρακτική ενδείκνυται η εμπλοκή των ίδιων των μαθητών.

Δραστηριότητες που ανταποκρίνονται στους δείκτες επιτυχίας του Προγράμματος Σπουδών Αγωγής Υγείας σε σχέση με τον εκφοβισμό βρίσκονται στο εγχειρίδιο «Ανακαλύπτοντας τον Ελέφαντα» (σελ. 72-83 και 92-106), το οποίο βρίσκεται αναρτημένο ηλεκτρονικά στην ιστοσελίδα http://www.moec.gov.cy/aqogi_ygeias/yliko_nap/thematiki_enotita_3/3_3_anakalyptontas_ton_elefanta.pdf

Περισσότερες πληροφορίες για καλές πρακτικές μπορείτε να βρείτε στον Οδηγό Καλών Πρακτικών Αγωγής Υγείας και Πρόληψης της Παραβατικότητας (Φάκελος 21.1.03, ημερ. 8/7/2011, dde2922, dme5486, dte 1297).

3. Σε επίπεδο γονέων:

Η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση των γονέων για το φαινόμενο, τα χαρακτηριστικά του και τις συνέπειες που μπορεί να έχουν στην ανάπτυξη ενός παιδιού είναι, εξίσου σημαντικά στοιχεία (Παράρτημα Ι). Οι γονείς μπορούν να ενημερώνονται μέσα από επιμορφώσεις, δελτία επικοινωνίας, την ιστοσελίδα του σχολείου και σχετικό έντυπο υλικό. Στην πληροφόρηση αυτή μπορούν να συμπεριληφθούν συμβουλές προς τους γονείς (Παράρτημα V).

Παράρτημα III

Πολιτική του σχολείου

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΩΝ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Είναι γενικά αποδεκτό ότι για να αντιμετωπισθεί ο εκφοβισμός είναι αναγκαία η εφαρμογή ενός σχεδίου διαχείρισης των περιστατικών στα πλαίσια μιας ολιστικής πολιτικής του σχολείου, η οποία θα ανακοινωθεί σε όλους τους μαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς.

Υπενθυμίζεται ότι συγκεκριμένα, στις περιπτώσεις όπου η μορφή του σχολικού εκφοβισμού αφορά σε πιθανή σεξουαλική κακοποίηση / εκμετάλλευση παιδιού, σε φυσικό ή ηλεκτρονικό χώρο, απαραίτητα πρέπει να ακολουθούνται, παράλληλα, οι οδηγίες σύμφωνα με την εγκύκλιο με θέμα: Σεξουαλική Κακοποίηση και Εκμετάλλευση Παιδιών και Παιδική Πορνογραφία (φακ. 11.2.11.1, ημερ. 7/11/14, dde 4412, dme 7484, dte 2876).

Στα πλαίσια της αντιμετώπισης των περιστατικών εκφοβισμού έχουν αναπτυχθεί διάφορα πρωτόκολλα διαδικασιών για το χειρισμό των περιστατικών, τα οποία απορρέουν από προγράμματα κατά του σχολικού εκφοβισμού. Οι βασικές αρχές, που προτείνονται στην παρούσα εγκύκλιο, βασίζονται στην υιοθέτηση της Κοινωνικής-Οικολογικής προσέγγισης, μιας ολιστικής προσέγγισης, που στοχεύει στην αλλαγή του κλίματος του σχολείου και στο περιεχόμενο των ακόλουθων προγραμμάτων:

Προγράμματα:

- *Νορβηγικό μοντέλο Dan Olweus (1993)*
- *Μέθοδος "Shared Concern", Pikas, Σουηδία (2002)*
- *Ελληνικό πρόγραμμα της Ε.Ψ.Υ.Π.Ε. «Stop στην ενδοσχολική βία» (2005)*
- *Φινλανδικό μοντέλο ΚΙΒΑΚΟΥΛΟΥ (2006)*
- *Αυστριακό πρόγραμμα ViSC (2008)*
- *Πρωτόκολλο διαχείρισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού Γαλλίας (2013)*

Βασικές Αρχές Διαχείρισης του σχολικού εκφοβισμού

1. Διαμορφώνεται Ομάδα Διαχείρισης, η οποία αποτελείται από μέλη της διευθυντικής ομάδας και αριθμό εκπαιδευτικών και ανακοινώνεται σε όλους τους συνεργάτες. Το κάθε περιστατικό διαχειρίζονται ένα – δύο μέλη της Ομάδας Διαχείρισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού.
2. Η διαχείριση γίνεται σε χώρο όπου ο μαθητής νιώθει άνεση και ασφάλεια.
3. Η διαχείριση γίνεται, αμέσως, μετά τον εντοπισμό του περιστατικού, αφού προηγηθεί η σχετική διερεύνηση.
4. Η διερεύνηση περιλαμβάνει συλλογή και ανάλυση πληροφοριών, που αφορούν τον χώρο, τον χρόνο, τη διάρκεια και το είδος εκφοβιστικής συμπεριφοράς που υπέστη το παιδί.
5. Οι διάλογοι διεξάγονται με όλους τους εμπλεκόμενους σε ξεχωριστές, ατομικές συναντήσεις.
6. Γίνεται ενημέρωση των γονέων, όλων των μαθητών που εμπλέκονται.
7. Γίνεται καταγραφή σε σχετικό έντυπο από την ομάδα διαχείρισης των περιστατικών (Παράρτημα IV) και τηρείται αρχείο για τις λεπτομέρειες και τη διαχείριση των περιστατικών. Το Αρχείο φυλάσσεται στη σχολική μονάδα, με τρόπο που να προστατεύονται τα προσωπικά δεδομένα των εμπλεκόμενων παιδιών.

Στάδια Διαχείρισης Περιστατικών

1. **Άτομο αναφοράς ή ομάδα αναφοράς:** Είναι απαραίτητος ο καθορισμός συγκεκριμένου ατόμου ή ομάδας που θα ασχολείται με τη διαχείριση του θέματος. Γίνεται αξιοποίηση μελών της Επιτροπής Αγωγής Υγείας και Πρόληψης της Παραβατικότητας.

- 2. Διερεύνηση του περιστατικού:** Είναι απαραίτητη πριν αποφανθεί κάποιος ότι πρόκειται για σχολικό εκφοβισμό. Για τον σκοπό αυτό ζητούνται πληροφορίες από άλλους εκπαιδευτικούς ή και μαθητές. Γίνονται ξεχωριστές συναντήσεις με τα παιδιά που εμπλέκονται στο περιστατικό που διαχειριζόμαστε. Εφόσον το σχολείο καταλήξει ότι πρόκειται για περιστατικό εκφοβισμού (επαναλαμβανόμενη συμπεριφορά, ανισότητα δύναμης και σκοπιμότητα) προχωρά στις πιο κάτω ενέργειες.
- 3. Διάλογος/Συναντήσεις με τους μαθητές:** Η διάθεση χρόνου στα παιδιά (θύτες και θύματα, θεατές) για στήριξη και συμβουλευτική είναι απαραίτητη. Τα περιστατικά εκφοβισμού δεν πρέπει να περνούν απαρατήρητα. Τα παιδιά έχουν ανάγκη να μιλήσουν, γι' αυτό οι εκπαιδευτικοί πρέπει να γνωρίζουν πώς να οργανώνουν τις συναντήσεις με τους μαθητές που εμπλέκονται στα περιστατικά. Η σειρά διεξαγωγής των συναντήσεων επαφίεται στην απόφαση της σχολικής μονάδας και στις ανάγκες του κάθε περιστατικού ξεχωριστά.

A. Συνάντηση με το παιδί που δέχεται εκφοβισμό

Η ομάδα διαχείρισης:

- Κάνει το παιδί να νιώσει ασφάλεια και υπενθυμίζει τον ρόλο του σχολείου.
- Τονίζει στο παιδί ότι δε φταίει για ό,τι του συμβαίνει.
- Συλλέγει πληροφορίες όσον αφορά:
 - στα γεγονότα, στους θύτες, στο χώρο, στον χρόνο που ξεκίνησαν τα γεγονότα και στη συχνότητα επανάληψης
 - στην ύπαρξη θεατών
 - στην ερμηνεία του παιδιού αναφορικά με τα γεγονότα
 - στις ενέργειες του παιδιού για να προστατεύει τον εαυτό του (αντίσταση στον θύτη, ναι ή όχι και γιατί, ή αναφορά σε γονείς, εκπαιδευτικούς, φίλους)
 - στις επιπτώσεις/ συνέπειες.
- Ξεκαθαρίζει ότι το σχολείο θα επιληφθεί του θέματος, υπενθυμίζοντας την πολιτική του σχολείου.
- Ενημερώνει το παιδί για τους χειρισμούς που θα γίνουν προς αντιμετώπιση του περιστατικού και ότι θα μιλήσει με τους γονείς του, αλλά και με το θύτη.
- Καθορίζει νέα συνάντηση με το θύμα σε μια βδομάδα, ενώ το διαβεβαιώνει ότι είναι διαθέσιμος εν τω μεταξύ, αν τον χρειαστεί.
- Ενημερώνει τους γονείς του θύματος: α) για το περιστατικό σχολικού εκφοβισμού β) ότι το σχολείο έχει αναλάβει τη διαχείριση του και γ) ότι θα τους ενημερώσει εντός μιας βδομάδας για την εξέλιξη της κατάστασης. Επίσης, επισημαίνει στους γονείς ότι είναι απαραίτητη η παροχή στήριξης προς το παιδί τους από τους ίδιους, αλλά και η παρακολούθηση για τυχόν αλλαγές στη συμπεριφορά του παιδιού.

B. Συνάντηση με παιδί που ασκεί εκφοβισμό

Η Ομάδα Διαχείρισης:

- Αναφέρει ότι το σχολείο είναι ενήμερο για το περιστατικό σχολικού εκφοβισμού.
- Αντιμετωπίζει τον θύτη με αυστηρότητα, ώστε να αντιληφθεί τη σοβαρότητα της κατάστασης.
- Δεν μπαίνει σε ιδιαίτερη συζήτηση και διαπραγμάτευση της κατάστασης. Είναι σημαντικό να μην κατηγορεί ή να κρίνει και ούτε να αναλώνεται χρόνος αναζητώντας τον λόγο που συνέβηκε το περιστατικό.
- Επιμένει στην πολιτική του σχολείου για μη ανοχή της βίας.
- Βοηθά τον θύτη να προβληματιστεί για τη συμπεριφορά του (ανάπτυξη ενσυναίσθησης).
- Βοηθά τον θύτη να σκεφτεί τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε να βελτιωθεί η κατάσταση και να επανορθώσει, βοηθώντας έτσι το θύμα.
- Καθορίζει νέα συνάντηση με τον θύτη σε μια βδομάδα, για να συζητηθεί η υλοποίηση των υποσχέσεων και των πράξεων με στόχο να βελτιωθεί η κατάσταση, ενώ επισημαίνει ότι θα παρακολουθεί τις κινήσεις του.
- Αν ο θύτης δεν είναι ένας αλλά περισσότεροι, διεξάγονται ξεχωριστές-διαδοχικές συναντήσεις, χωρίς να δοθεί η δυνατότητα επικοινωνίας και προσυνηννόησης μεταξύ τους.

Γ. Συνάντηση με το/ους θεατή/θεατές

Η ομάδα διαχείρισης:

- Αναφέρει ότι το σχολείο είναι ενήμερο για το περιστατικό σχολικού εκφοβισμού.
- Επιμένει στην πολιτική του σχολείου για μη ανοχή της βίας.
- Ακούει τη δική τους εκδοχή (περιγραφή γεγονότος, τρόπο αντίδρασής τους ή μη και τους λόγους, αναλογισμό πιθανής ευθύνης).
- Βοηθά τον θεατή να προβληματιστεί για τη συμπεριφορά του (ανάπτυξη ενσυναίσθησης).
- Βοηθά τον θεατή να σκεφτεί τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε να βοηθήσει το θύμα.
- Αν ο θεατής δεν είναι ένας αλλά περισσότεροι, τότε γίνονται ξεχωριστές-διαδοχικές συναντήσεις χωρίς να δοθεί η δυνατότητα επικοινωνίας και προσυνηνόησης μεταξύ τους.

- 4. Επικοινωνία με τους γονείς:** Η ενημέρωση των γονέων των παιδιών που εμπλέκονται σε περιστατικά εκφοβισμού είναι απαραίτητη. Ο τρόπος επικοινωνίας διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαχείριση των περιστατικών. Χάρη στην επικοινωνία με τους γονείς επιτυγχάνεται η αποτροπή ανάληψης πρωτοβουλίας από αυτούς να αναλάβουν με το δικό τους τρόπο να επιλύσουν το πρόβλημα. Επισημαίνεται ότι στις περιπτώσεις γονέων που κακοποιούν τα παιδιά τους η ενημέρωση από το σχολείο γίνεται με τρόπο τέτοιο, ώστε να εξασφαλίζεται η ασφάλεια του παιδιού. Σε τέτοιες περιπτώσεις, το σχολείο ζητά τη συνεργασία άλλων αρμόδιων υπηρεσιών (Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας, Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας κ.ά.).

A. Επικοινωνία με γονείς του παιδιού που έτυχε εκφοβισμού

Η ομάδα διαχείρισης:

- Επικοινωνεί αυθημερόν με τους γονείς του θύματος και τους ενημερώνει για το περιστατικό και την εφαρμογή της πολιτικής του σχολείου στη διαχείριση του περιστατικού.
- Ζητά τη συνεργασία τους και την παροχή στήριξης προς το παιδί.
- Σε περίπτωση που κριθεί χρήσιμο να υπάρξει κατ' ιδίαν συνάντηση μαζί τους, οι γονείς καλούνται να προσέλθουν στο σχολείο.
- Ενημερώνει τους γονείς για τις διαθέσιμες υπηρεσίες και γραμμές στήριξης στις οποίες μπορούν να αποταθούν (Παράρτημα V).

B. Επικοινωνία με γονείς του παιδιού που άσκησε πρακτική εκφοβισμού

Η ομάδα διαχείρισης:

- Επικοινωνεί αυθημερόν με τους γονείς του θύτη και τους ενημερώνει για το περιστατικό στο οποίο εμπλέκεται το παιδί τους.
- Γνωστοποιεί την εφαρμογή της πολιτικής του σχολείου στη διαχείριση του περιστατικού.
- Ζητά τη συνεργασία τους.
- Ενημερώνει τους γονείς για τις διαθέσιμες υπηρεσίες και Γραμμές Στήριξης στις οποίες μπορούν να αποταθούν (Παράρτημα VI).
- Σε περίπτωση που κριθεί χρήσιμο να υπάρξει κατ' ιδίαν συνάντηση, οι γονείς καλούνται να προσέλθουν στο σχολείο όπου ενημερώνονται για τις συνέπειες που μπορεί να έχει, αν συνεχιστεί, η εκφοβιστική συμπεριφορά του παιδιού τους. Στα πλαίσια μιας τέτοιας συνάντησης είναι δυνατόν να ζητηθεί η άποψη των γονιών για το πώς θα μπορούσαν να βοηθήσουν το παιδί τους να επανρθώσει.

Γ. Επικοινωνία με γονείς θεατών

Η ομάδα διαχείρισης:

- Επικοινωνεί αυθημερόν με τους γονείς των θεατών και τους ενημερώνει για το περιστατικό και την εφαρμογή της πολιτικής του σχολείου στη διαχείριση του περιστατικού.
- Συζητά μαζί τους τον ρόλο που είχε το παιδί τους στο συγκεκριμένο περιστατικό.
- Ενημερώνει τους γονείς για τις διαθέσιμες υπηρεσίες και γραμμές στήριξης στις οποίες μπορούν να αποταθούν (Παράρτημα VI).

5. **Κοινή συνάντηση μαθητών:** Αφού προηγήθηκαν τα πιο πάνω στάδια της διαχείρισης και, εφόσον, και τα δύο παιδιά, τόσο αυτό που ασκεί όσο και αυτό που δέχεται βία, επιθυμούν να πραγματοποιηθεί μια κοινή συνάντησή τους, με σκοπό την συμφωνία για ειρηνική συνύπαρξή τους στο χώρο του σχολείου. Αυτή πραγματοποιείται στην παρουσία του υπεύθυνου εκπαιδευτικού, που διαχειρίστηκε το περιστατικό.
6. Στις περιπτώσεις όπου η μορφή του σχολικού εκφοβισμού αφορά σε πιθανή σεξουαλική κακοποίηση / εκμετάλλευση παιδιού, σε φυσικό ή ηλεκτρονικό χώρο, απαραίτητα πρέπει να ακολουθούνται, παράλληλα, οι οδηγίες σύμφωνα με την εγκύκλιο με θέμα: Σεξουαλική Κακοποίηση και **Εκμετάλλευση Παιδιών και Παιδική Πορνογραφία** (φακ. 11.2.11.1, ημερ. 7/11/14, dde 4412,dme 7484, dte 2876).
7. Τα σχολεία που εφαρμόζουν πιλοτικά κατά τη φετινή σχολική χρονιά τον «Κώδικα Συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού & Οδηγό Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών» θα διαχειρίζονται εκφοβιστικά περιστατικά, τα οποία βασίζονται σε κάποια πτυχή της διαφορετικότητας του θύματος και ως ρατσιστικά.

Για περαιτέρω πληροφορίες βλ. http://www.moec.gov.cy/agogi_ygeias/kodikas_kata_ratsismou.html

8. **Επόμενα βήματα:**

- 8.1 Λήψη των πειθαρχικών μέτρων, όπως προβλέπονται μέσα από τους κανονισμούς λειτουργίας των σχολείων.
- 8.2 Στην περίπτωση που κατά τη διαχείριση διαφανούν δυσκολίες, που αφορούν τα εμπλεκόμενα μέρη, οι οποίες χρήζουν την παρέμβαση ειδικών, τότε, παραπέμπεται το περιστατικό στον οικείο Εκπαιδευτικό Ψυχολόγο.

-

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV- Έντυπα καταγραφής, παρακολούθησης και αναστοχασμού περιστατικού

Αρ. 1. ΕΝΤΥΠΟ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Ημερομηνία περιστατικού: _____ **Ωρα περιστατικού:** _____ **Επαναλαμβανόμενο:** *ΝΑΙ/ΟΧΙ*

Χώρος

Βάλτε σε κύκλο ό,τι ταιριάζει

Διάδρομος, Τουαλέτες, Αποδυτήρια, Σκάλες, Αίθουσα Πολλαπλής Χρήσης, Αίθουσα διδασκαλίας, Αυλή, Λεωφορείο από/προς το σχολείο, Ολοήμερο σχολείο, Απογευματινή σχολική δραστηριότητα, Διαδικτυακά (μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, κ.λπ.), Ηλεκτρονικά (μηνύματα στο κινητό), άλλο _____

Όνομα/τα θύματος/ων

Όνομα/τα θύτη/ών

Όνομα/τα θεατή/ών

_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

Μορφές εκφοβιστικής συμπεριφοράς

Βάλτε σε κύκλο ό,τι ταιριάζει

Σωματική

χτυπήματα, κλωτσιές, γροθιές, φτύσιμο, τρικλοποδιές, σπρωξίματα, απειλητικές / ανεπιθύμητες χειρονομίες σεξουαλικού περιεχομένου, εξαναγκασμός σε σεξουαλικές προσβλητικές πράξεις, άλλο _____

Λεκτική

χλευασμοί, χρήση μειονεκτικών επιθέτων, βρισιές, απειλητικά ή προσβλητικά μηνύματα, ανάρμοστα σεξουαλικά σχόλια, λεκτικές απειλές, άλλο _____

Σχεσιακή

διάδοση ψευδών ή/και επιβλαβών φημών, υποτιμητικά σχόλια αναγραμμένα σε δημόσια μέρη, απομόνωση, έκθεση φωτογραφιών σε φυσικό ή ηλεκτρονικό χώρο, χωρίς την άδεια ή τη γνώση του παιδιού-στόχου, άλλο _____

**Καταστροφή
περιουσίας**

κλοπή, κατάσχεση ή καταστροφή προσωπικών αντικειμένων, διαγραφή ή/και αλλοίωση προσωπικών ηλεκτρονικών πληροφοριών, άλλο _____

**Λόγοι/Αίτια
Θυματοποίησης**

καταγωγή, σεξουαλικός προσανατολισμός, θρησκευτικές πεποιθήσεις, αναπηρία, ειδικές ικανότητες ή ταλέντα, σχολική επίδοση, άλλο _____

Αναφορά περιστατικού από :

Βάλτε σε κύκλο ό,τι ταιριάζει

δάσκαλο/καθηγητή, μαθητή, θεατή, θύμα, θύτη, γονιό, βοηθητικό προσωπικό σχολείου,
ανώνυμη αναφορά, άλλο _____

Περιγραφή περιστατικού:

Ενέργειες:

Συναντήσεις (θύμα, θύτης, θεατής/ές):

Έντυπο αναστοχασμού για τον θύτη (δίνεται στο τέλος της πρώτης συνάντησης):

Επικοινωνία με γονείς (θύματος, θύτη, θεατών):

Πειθαρχικά Μέτρα:

Παραπομπή σε άλλες υπηρεσίες:

Ημερομηνία: _____ **Όνομα εκπαιδευτικού :** _____ **Υπογραφή:** _____

Αρ. 2 ΕΝΤΥΠΟ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Αριθμός Συνάντησης: _____ Ημερομηνία: _____

Όνομα εκπαιδευτικού: _____

Παρόντες: _____

Κατάσταση μαθητή: βελτιωμένη χειρότερη καμία αλλαγή

Σχόλια:

Επικοινωνία με γονείς:

Ημερομηνία: _____ Όνομα εκπαιδευτικού : _____ Υπογραφή: _____

Αρ. 3 ΕΝΤΥΠΟ ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Όνομα:

Ημερομηνία:

- Περίγραψε τη συμπεριφορά σου.

- Εξήγησε, γιατί συμπεριφέρθηκες έτσι.

- Ποιους και με ποιο τρόπο επηρέασε η συμπεριφορά σου αυτή;

- Τι συναισθήματα σου προκάλεσε αυτή η κατάσταση;

- Πώς αλλιώς θα μπορούσες να συμπεριφερθείς;

- Τι μπορείς να κάνεις από τώρα και στο εξής;

Υπογραφές:

Μαθητή/τριας: _____

Δασκάλου: _____

Γονιού: _____

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ V

Συμβουλές προς γονείς

Οι πιο κάτω συμβουλές απευθύνονται προς όλους τους γονείς και μπορούν να αξιοποιηθούν από το σχολείο για την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των γονέων. Μπορούν, επίσης, να αποτελέσουν ένα χρήσιμο εργαλείο για τους γονείς των οποίων τα παιδιά εμπλέκονται σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού. Η κάθε σχολική μονάδα επιλέγει τον τρόπο που θα διοχετεύσει τις πιο κάτω πληροφορίες (διάλεξη, έντυπο υλικό, ιστοσελίδα σχολείου κ.λπ.)

Συμβουλές προς γονείς των οποίων τα παιδιά δέχονται εκφοβισμό

1. Προσέξτε για αλλαγές στη συμπεριφορά και τη στάση του παιδιού σας:
 - Παιδιά, που υπόκεινται σε εκφοβισμό, δίνουν σημάδια πως κάτι δεν πάει καλά.
 - Μπορεί να παρουσιάζουν απροθυμία να πάνε στο σχολείο, φυσικά σωματικά συμπτώματα, όπως πονοκέφαλο, πόνο στο στομάχι και διαταραχές του ύπνου.
 - Σημάδια κακοποίησης στο σώμα (εκδορές, μώλωπες κ.ά.).
 - Κλέβουν χρήματα, για να τα δώσουν στον εκβιαστή.
 - Εξαφανίζονται τα πράγματά τους (χρήματα, κολασιό, αντικείμενα).
 - Παρουσιάζουν σοβαρές διακυμάνσεις στη διάθεσή τους.
 - Μειώνεται η σχολική τους επίδοση.
 - Δείχνουν να μην έχουν φίλους.
 - Μειώνονται οι δεξιότητες επικοινωνίας τους.
 - Φοβούνται να χρησιμοποιήσουν το κινητό τηλέφωνο ή να ανοίξουν το ηλεκτρονικό τους ταχυδρομείο.
 - Γίνονται επιθετικοί, παράλογοι, ανήσυχοι.
 - Μπορεί να παρουσιάσουν ανορεξία ή βουλιμία.
2. Ακούστε το προσεκτικά. Αποκτήστε μια ξεκάθαρη αντίληψη του περιστατικού (χώρος, χρόνος, διάρκεια, επανάληψη, παρόντες, περιγραφή του περιστατικού).
3. Απενοχοποιήστε το παιδί και επιβραβεύστε το για την αποκάλυψη.
4. Εξηγήστε ότι κανείς δεν έχει το δικαίωμα να του φέρεται έτσι.
5. Πιστέψτε το, όταν σας εκμυστηρευτεί ότι υπέστη σχολικό εκφοβισμό (φοβάται μήπως δεν το κατανοήσουν, του επιρρίψουν την ευθύνη ή ότι θεωρηθεί ότι διαφέρει).
6. Ζητήστε να σας πει πώς αντιμετωπίζει το πρόβλημα. Διερευνήστε μαζί και άλλους τρόπους.
7. Μην του ζητήσετε να κάνει στο άλλο παιδί «τα ίδια».
8. Ενθαρρύνετε το να αναφέρει το περιστατικό στον δάσκαλο/καθηγητή του.
9. Εξηγήστε τη διαφορά του «προδίδω/καταγγέλω» από το «ζητάω» βοήθεια.
10. Επικοινωνήστε και εσείς με τον δάσκαλο/καθηγητή του παιδιού σας.
11. Ζητήστε βοήθεια/στήριξη από τον εκπαιδευτικό ψυχολόγο του σχολείου ή και τον καθηγητή/καθηγήτρια συμβουλευτικής (ΣΕΑ).
12. Ζητήστε βοήθεια/στήριξη από τις Γραμμές Στήριξης (Παράρτημα V)
13. Διδάξτε το παιδί να αντιμετωπίζει τον εκφοβισμό:
 - Να αντιδρά λεκτικά, λέγοντας: «δε μου αρέσει αυτό που είπες ή έκανες» ή «μπορείς να πεις ό,τι θες, αλλά δεν είναι αλήθεια» .
 - Να απομακρύνεται από τον δράστη.
 - Να χρησιμοποιεί χιούμορ.
14. Κάνετε εξάσκηση με το παιδί σας, να δίνει σύντομες αποστομωτικές απαντήσεις (αστείες, όχι εχθρικές), όπως:
 - Πείραγμα: Γιατί έχεις κόκκινα μαλλιά;
 - Απάντηση: Με κάνει να ξεχωρίζω μέσα στο πλήθος.
 - Πείραγμα: Φαίνεσαι χαρούμενος με τα γυαλάκια σου.
 - Απάντηση: Ναι, έχω επιπρόσθετα μάτια, για να ελέγχω τα πάντα.
 - Πείραγμα: Έχεις μεγάλα αυτιά, σαν τον ελέφαντα.
 - Απάντηση: Ναι, αλλά εγώ ακούω πολύ καλύτερα από σένα.
15. Υπενθυμίζετε στο παιδί σας να χρησιμοποιεί τη γλώσσα του σώματος, που θα του δώσει περισσότερη αυτοπεποίθηση (όρθιος, ανοικτοί ίσιοι ώμοι, διατήρηση οπτικής επαφής).

16. Ενθαρρύνετε το να χρησιμοποιεί το πρώτο πρόσωπο στην έκφραση, ώστε να είναι διεκδικητικό: «εγώ πιστεύω ότι αυτό που κάνεις δεν είναι σωστό/δίκαιο...».
17. Διδάξετε το παιδί σας να:
 - Σκέφτεται θετικές εικόνες για τον εαυτό του, ώστε να ενισχύει την αυτοεκτίμηση του.
 - Μένει σε χώρους που υπάρχουν ενήλικες ως επιτηρητές.
 - Μένει με ομάδα από φίλους.
18. Βοηθήστε το παιδί σας να αναπτύξει τις κοινωνικές του δεξιότητες.
19. Υιοθετήστε θετικές κοινωνικές σχέσεις και δραστηριότητες.
 - Βοηθήστε το παιδί σας να αποκτήσει φίλους, εντός και εκτός σχολείου, με τους οποίους να ταιριάζει.
 - Προτείνετε δραστηριότητες που μπορούν να κάνουν μαζί.
 - Βρείτε δραστηριότητες που το παιδί σας απολαμβάνει και κάνει με επιτυχία.
20. Εξασφαλίστε για τα μικρά παιδιά εικονογραφημένα βιβλία με θέμα το σχολικό εκφοβισμό μέσω ιστοριών.

Συμβουλές προς γονείς των οποίων το παιδί παρουσιάζουν εκφοβιστική συμπεριφορά

1. Ακούστε το προσεκτικά.
2. Βοηθήστε το να αντιληφθεί ότι η συμπεριφορά του έχει επιπτώσεις, τόσο για το ίδιο όσο και για τους άλλους.
3. Μην κτυπάτε το παιδί ως τιμωρία για τις επιθετικές συμπεριφορές του. Προτιμήστε την αφαίρεση προνομίων ως τιμωρία.
4. Διδάξετέ το εναλλακτικές τεχνικές για επίλυση συγκρούσεων, που δεν περιλαμβάνουν βία (π.χ. διαχείριση θυμού, διεκδίκηση με ευγενικό τρόπο).
5. Επαινείτε και ενισχύετε το παιδί κάθε φορά που επιδεικνύει συνεργατικές και φιλικές σχέσεις προς άλλα παιδιά.
6. Υποβάλετε ερωτήσεις αναφορικά με τα βιώματά του στο σχολείο (φίλους, παιχνίδια, θυμό-ζήλεια-φόβο, εάν το εκφοβίζουν και αν το αναγκάζουν άλλοι να εκφοβίζει).
7. Συνεργαστείτε με το σχολείο για εξεύρεση κοινών τρόπων αντιμετώπισης της συμπεριφοράς του παιδιού.

Συμβουλές προς γονείς των οποίων το παιδί είναι θεατής περιστατικού εκφοβιστικής συμπεριφοράς

1. Ακούστε το παιδί σας προσεκτικά και επιβραβεύστε το για την αναφορά στο περιστατικό σχολικού εκφοβισμού.
2. Συζητήστε με το παιδί σας τον τρόπο με τον οποίο η στάση του επηρεάζει: α) το παιδί που θυματοποιείται και β) το παιδί που ασκεί εκφοβισμό.
3. Ενθαρρύνετε το:
 - να αναφέρει το περιστατικό σε ενήλικα.
 - να στηρίξει το παιδί που δέχεται τον εκφοβισμό, υπερασπίζοντάς το, χωρίς να δρα εκδικητικά και χωρίς τη χρήση βίας.
 - να αποδοκιμάσει τον θύτη, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τον εαυτό του.

Γενικότερα

Ενισχύστε την αυτοεκτίμηση του παιδιού σας:

- Αφιερώστε χρόνο στο παιδί.
- Εντοπίστε τα θετικά στοιχεία του κάθε παιδιού, εστιάζοντας την προσοχή σας στις δυνατότητες παρά στις αδυναμίες του.
- Δώστε ευκαιρίες επιτυχίας στο παιδί.
- Ενθαρρύνετε το να συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων για θέματα που το αφορούν.
- Δώστε του ευκαιρίες να κάνει επιλογές και να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες.
- Σεβαστείτε την ελευθερία να ενεργεί, αρκεί να είναι σε συγκεκριμένα πλαίσια και όρια συμπεριφοράς.
- Προωθήστε το παιδί να εκφράζεται θετικά για τον εαυτό του.

Υποστηρικτικές Υπηρεσίες και Φορείς ενάντια στο σχολικό εκφοβισμό

1. Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας (ΥΕΨ)

Το Πρόγραμμα Δάφνη III στοχεύει στην πρόληψη της εκφοβιστικής συμπεριφοράς μεταξύ των μαθητών στο σχολείο μέσω της ανάπτυξης και εφαρμογής ενός εργαλείου πρόληψης, που αυξάνει την ενημέρωση για τους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η αίτηση για συμμετοχή στο Πρόγραμμα υποβάλλεται γραπτώς στην ΥΕΨ.

Η ΥΕΨ επίσης παρέχει διαλέξεις και βιωματικά εργαστήρια σε εκπαιδευτικούς και γονείς.

Τηλέφωνο: 22806863, Φαξ: 22800806, email: eps@moec.gov.cy

2. Υπηρεσία Συμβουλευτικής και Επαγγελματικής Αγωγής (ΥΣΕΑ)

Η ΥΣΕΑ, σε συνεργασία με την ΟΑΠ, προσφέρει το Πρόγραμμα Διαμεσολάβησης σε σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης στα πλαίσια της προσπάθειας για μείωση της παραβατικότητας στα σχολεία. Η σχολική διαμεσολάβηση είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος επίλυσης των συγκρούσεων και αποτελεί εναλλακτική λύση στην πειθαρχική πρακτική που ισχύει στα σχολεία, βοηθώντας στη μείωση των συγκρούσεων και την παραπομπή σε πειθαρχικά παραπτώματα.

Τηλέφωνο: 22800931, Φαξ: 22305117, email: yseamoec@gmail.com

3. Ομάδα Άμεσης Παρέμβασης

Η Ομάδα Άμεσης Παρέμβασης στα πλαίσια στήριξης της σχολικής μονάδας για την ανάπτυξη σχεδίου δράσης αντιμετώπισης σοβαρών περιστατικών ή φαινομένων παραβατικότητας προσφέρει επιμόρφωση στο θέμα του σχολικού εκφοβισμού και σε άλλα συναφή θέματα.

Τηλέφωνα: 22800824, 22806336, 25820880.

4. Παρατηρητήριο για τη Βία στο Σχολείο

Το Παρατηρητήριο για τη Βία στο Σχολείο συλλέγει, καταγράφει, κωδικοποιεί και αναλύει στοιχεία, που αφορούν στην έκταση και τις μορφές βίας στο σχολείο. Επίσης, στηρίζει δράσεις, την ανάπτυξη ή και την διάχυση δράσεων των σχολείων που έχουν σχέση με την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού και, γενικότερα, της βίας στο σχολείο.

Τηλέφωνα: 22806309, email: paratiritirio-via@schools.ac.cy

5. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου

Το ΠΙΚ προσφέρει Προαιρετικά Σεμινάρια και Σεμινάρια σε σχολική βάση, που απευθύνονται σε εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων και σε γονείς για το θέμα του σχολικού εκφοβισμού και άλλα συναφή θέματα.

Τηλέφωνο: 22402387, ιστοσελίδα: www.pi.ac.cy.

Ο Τομέας Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας του Π.Ι. είναι ένας από τους εταίρους του ευρωπαϊκού προγράμματος Cyberethic. Προσφέρει σεμινάρια, βιωματικά εργαστήρια και διαλέξεις για το θέμα του διαδικτυακού εκφοβισμού σε μαθητές, εκπαιδευτικούς, γονείς και στο ευρύτερο κοινό. Πληροφορίες και υποστηρικτικό εκπαιδευτικό υλικό φιλοξενείται στη διαδικτυακή πύλη.

ιστοσελίδα: www.pi.ac.cy/internetsafety.

6. Γραφείο Προγραμμάτων Αγωγή Υγείας

Στο ΥΠΠ λειτουργεί το Γραφείο Προγραμμάτων Αγωγής Υγείας για τη στήριξη των σχολείων σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Το Γραφείο συντονίζει την πιλοτική εφαρμογή του Κώδικα Συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού & Οδηγού Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών κατά τη σχολική χρονιά 2014-15. Το έντυπο και ηλεκτρονικό υλικό, που χρησιμοποιείται στα πλαίσια του μαθήματος της Αγωγής Υγείας, μπορεί να αξιοποιηθεί στην υλοποίηση του Σχεδίου Δράσης Πρόληψης του Σχολικού Εκφοβισμού. Ιδιαίτερα, προσφέρονται τα εγχειρίδια «Μικρή Πυξίδα – Compasito» και «Ανακαλύπτοντας τον Ελέφαντα».

Τηλέφωνο: 22800527, φαξ: 22800666, ιστοσελίδα: www.moec.gov.cy/aqoqi_ygeias

7. **Μεσογειακό Ινστιτούτο Μελετών Κοινωνικού Φύλου**
Η δράση του ΜΙΜΚΦ δίνει έμφαση στα προληπτικά προγράμματα που αφορούν, κυρίως, στους μαθητές της Μέσης Εκπαίδευσης και η επιμόρφωση σχετίζεται με θέματα Ισότητας των Φύλων. Τα προγράμματα αυτά έχουν ως στόχο την προώθηση του αλληλοσεβασμού μεταξύ των φύλων, καθώς επίσης, και την πρόληψη της έμφυλης βίας.
Τηλέφωνο: 22842036, φαξ: 22842050, ιστοσελίδα: www.medinstgenderstudies.org
8. **Κυπριακό Κέντρο Ασφαλούς Διαδικτύου (CyberEthics)**
Το CyberEthics προωθεί την ασφαλή χρήση των καινούργιων τεχνολογιών (διαδίκτυο, κινητό τηλέφωνο κ.λπ.) προσφέροντας προληπτικά εκπαιδευτικά προγράμματα.
Τηλέφωνο: 22873820, ιστοσελίδα: www.cyberethics.info
9. **Οργανισμός Νεολαίας**
Η «Μικρή Άρκτος» αποτελεί πρόγραμμα του Τομέα Πρόληψης και Συμβουλευτικών Υπηρεσιών του Οργανισμού Νεολαίας Κύπρου. Απευθύνεται σε παιδιά, εφήβους, γονείς και εκπαιδευτικούς. Για κάθε θέμα/πρόγραμμα διεξάγονται πέντε συναντήσεις. Το σχολείο μπορεί να επιλέξει ως θέμα τον σχολικό εκφοβισμό.
Τηλέφωνα: 25443079/80, ιστοσελίδα: www.youthboard.org.cy
10. **TheatrEtc ΜΚΟ**
Ο Οργανισμός εφαρμόζει το εκπαιδευτικό πρόγραμμα Remove the Power, το οποίο απευθύνεται σε μαθητές πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Βασίζεται σε θεατρικά βιωματικά εργαστήρια σχεδιασμένα για παιδιά ηλικίας 10 – 12 ετών, που αποσκοπούν στη διαπαιδαγώγηση σχετικά με το φαινόμενο του Σχολικού Εκφοβισμού και τους τρόπους αντιμετώπισής του.
Τηλέφωνο: 99443104, ιστοσελίδα: www.theatretc.com
11. **Hope for Children UNCRC Policy Center**
Ο Οργανισμός προσφέρει βιωματικά εργαστήρια και διαλέξεις σε μαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς για το θέμα του σχολικού εκφοβισμού. Επίσης εφαρμόζει το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ομάδες Υποστήριξης Συνομήλικων». Στα πλαίσια του προγράμματος η ψυχοεκπαίδευση-ενημέρωση των παιδιών σε θέματα σχολικού εκφοβισμού γίνεται από συνομήλικούς τους. Τα παιδιά, τα οποία επιλέγονται, εκπαιδεύονται από ειδικούς επαγγελματίες για να λειτουργούν ως πρεσβευτές εναντίον του σχολικού εκφοβισμού στα σχολεία.
Τηλέφωνο: 22103234, ιστοσελίδα: www.uncrcpc.org
12. **Πρόγραμμα ViSC**
Το Πανεπιστήμιο Νεάπολης, σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, εφαρμόζει το πιλοτικό πρόγραμμα ViSC για την πρόληψη και αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Ο κύριος στόχος του προγράμματος είναι η ενίσχυση των κοινωνικών και διαπολιτισμικών ικανοτήτων των παιδιών και η μείωση της επιθετικότητας και του εκφοβισμού στα σχολεία. Το πρόγραμμα αυτό περιλαμβάνει εφαρμογή μαθημάτων από τους καθηγητές στην τάξη των μαθητών, καθώς επίσης, και συγκεκριμένες διαδικασίες αντιμετώπισης περιστατικών σχολικού εκφοβισμού στο σχολείο.
Τηλέφωνο επικοινωνίας: Πανεπιστήμιο Neapolis: 26843602
13. **Τηλεφωνικές γραμμές**
Για την ατομική στήριξη παιδιών και εφήβων σε θέματα σχολικού εκφοβισμού υπάρχουν διαθέσιμες οι ακόλουθες Γραμμές Στήριξης:
- **116 111 Ευρωπαϊκή γραμμή στήριξης παιδιών και εφήβων.** Η συμβουλευτική γραμμή λειτουργεί από την Κοινοπραξία "Hope For Children" UNCRC Policy Center (HFC) - Σύνδεσμο για την Πρόληψη και Αντιμετώπιση της Βίας στην Οικογένεια (ΣΠΑΒΟ). Παρέχεται στήριξη και καθοδήγηση για οποιοδήποτε θέμα.
- Μέρες - ώρες λειτουργίας: Δευτέρα - Παρασκευή (12:00 - 20:00) και Σάββατο (09:30 - 14:00)
- **1440 για παιδιά, εφήβους και ενήλικες.** Γραμμή Βοήθειας για θέματα ενδοοικογενειακής βίας του Συνδέσμου για την Πρόληψη και Αντιμετώπιση της Βίας στην Οικογένεια (ΣΠΑΒΟ).

Μέρες - ώρες λειτουργίας: Δευτέρα - Παρασκευή (08:00 - 22:00), Σαββατοκυρίακα και αργίες (10:00 - 22:00)

- **1410 για παιδιά, εφήβους και ενήλικες.** Γραμμή Επικοινωνίας, Συμβουλευτικής και Στήριξης του Οργανισμού Νεολαίας Κύπρου.

Μέρες - ώρες λειτουργίας: Δευτέρα - Παρασκευή (10:00 - 23:00) και Σαββατοκυρίακα (15:00 - 23:00)

- **70000 116 για παιδιά, εφήβους και ενήλικες.** Γραμμή Βοήθειας για θέματα χρήσης του διαδικτύου του Κυπριακού Κέντρου Ασφαλούς Διαδικτύου «CyberEthics».

Μέρες - ώρες λειτουργίας: Δευτέρα - Παρασκευή (09:00 - 19:00)

- **1455 για παιδιά, εφήβους και ενήλικες.** Γραμμή στήριξης για θέματα σεξουαλικής υγείας και ευημερίας, Κυπριακός Σύνδεσμος Οικογενειακού Προγραμματισμού.

Μέρες - ώρες λειτουργίας: Δευτέρα - Παρασκευή (08:00 - 22:00)

- Cyprus Helplines mobile Application

Επιμέλεια εγκυκλίου:

Δρ. Μαρία Τιοφή, University Lecturer in Psychological Criminology Deputy Director of the PhD Programme Institute of Criminology, Cambridge University

Δρ. Παναγιώτης Σταυρινίδης, Λέκτορας Ψυχολογίας, Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Βιβλιογραφική αναφορά

References:

1. Brock, S.E., Lazarus, P.J., & Jimerson, S.R. (Eds), (2002). *Best practices in school crisis intervention and prevention*. Bethesda, MD: National Association of School Psychologists Publications.
2. Brock, S.E., Sandoval, J., & Lewis, S. (1996). *Preparing for crises in the schools: A manual for building school crisis response teams*. New York: Wiley.
3. Cook, C.R., Williams, K.R., Guerra, N.G., Kim, T.E., Sadek, S. (2010). Predictors of bullying and victimization in childhood and adolescence: A Meta-analytic investigation. *School Psychology Quarterly*, 10 (2), 65-83.
4. Crowe, T.D. (1990). Designing safer schools. *School Safety*, Fall, 9-13.
5. Garney, A.G., & Merrell, K. (2001). Bullying in schools. Perspectives on Understanding and Preventing an International Problem. *School Psychology International*, 22 (3), 364-382.
6. Gladden, R.M., Vivolo-Kantor, A.M., Hamburger, M.E., & Lumpkin, C.D. (2014). Bullying surveillance among youths: Uniform definitions for public health and recommended data elements, Version 1.0. Atlanta, GA; National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention and U.S. Department of Education.
7. Harber, C. (2002). Schooling as violence: An exploratory overview. *Educational Review*, 54 (1), 7-16.
8. Heitmeyer, W., & Hagan, J. (Eds), (2003). *International handbook of violence research*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
9. Hull, R.V. (2001). *Guidelines for school based crisis intervention: Training course for school-based personnel*. Baltimore, MD: Baltimore City Public School System.
10. Lazarus, J. P., & Pfohl, W. (2010). *Bullying prevention and intervention: Information for educators*. Bethesda, MD: National Association of School Psychologists Publications.
11. McQuade, S.C., Colt, J.P., Meyer, N. B. B. (2009). *Cyber Bullying: Protecting kids and adults from online bullies*. Westport, CT: Praeger.
12. Morrell, R. (2002). A calm after the storm? Beyond schooling as violence. *Educational Review*, 54 (1), 37-46.
13. Olweus, D. (1993a). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford UK and Cambridge, MA, USA: Blackwell Publishers.
14. Olweus, D. (1994). Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 35 (7), 1171-1190
15. Olweus, D. (2007). *The Olweus Bullying Questionnaire*. Center City, MN: Hazelden.
16. Olweus, D., Limber, S. P., Flerx, V., Mullin, N., Riese, J., & Snyder, M. (2007). *Olweus Bullying Prevention Program: Schoolwide guide*. Center City, MN: Hazelden.
17. Polanin, J.R., Espelage, D.L., Pigott, T.D. (2012). A meta-analysis of school-based bullying prevention programs' effects on bystander intervention behavior. *School Psychology Review*, 41(1), 47-65.
18. Rigby, K. (2010a). *Bullying interventions in schools: Six basic approaches*. Camberwell: ACER Press.
19. Spiel, C., Strohmeier, D. (2011). National strategy for violence prevention in the Austrian public school system: Development and implementation. *International Journal of Behavioral Development*. 35 (5), 412-418.
20. Strohmeier, D., Noam, G.G. (2012). Bullying in schools: What is the problem, and how can educators solve it? *New Directions for Youth Development*, 2012 (133), 7-14.
21. Suckling, A., Temple C. (2002). *Bullying: A whole-school approach*. London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

22. Swearer, S.M., Espelage, D.L., Napolitano S.A. (2009). *Bullying prevention and intervention: Realistic strategies for schools*. New York: Guilford Press
23. Ttofi, M. M., Farrington D. P. (2011). Effectiveness of school based programs to reduced bullying: A systematic and meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 7, 27-56.

Βιβλιογραφία:

1. Alexander, J. (2007). *Νταήδες, εξυπνάκηδες, δήθεν φίλοι... και εσύ*. Αθήνα: Άγκυρα.
2. Haber, J. Glatzer, H. (2010). *Τέλος στον εκφοβισμό: Θωρακίστε τα παιδιά σας για μια ζωή*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
3. Olweus, D. (2009). *Εκφοβισμός και βία στο σχολείο: Τι γνωρίζουμε & τι μπορούμε να κάνουμε*. Αθήνα: Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου.
4. Valet, G.M. Lanchon A. (2007). *Εμένα δεν μ' αρέσει το σχολείο: Βοηθήστε το παιδί σας να ξεπεράσει τις δυσκολίες*. Αθήνα: Κριτική
5. Δικαίου, Ε., Ηλιόπουλος, Β. Τασάκου, Τ. (2010). *Μίλα, μη φοβάσαι*. Αθήνα: Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου
6. Παπαδόπουλος, Μ. (2011). *Θεραπεύοντας το σχολείο*. Αθήνα: Νήσος
7. Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού – Παρατηρητήριο για τη Βία στο Σχολείο. (2012). *Παγκύπρια Έρευνα για τη Θυματοποίηση και το Σχολικό Κλίμα στα σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της Κύπρου*.

Ιστοσελίδες με χρήσιμο υλικό:

1. Bartow [GA] County School System. (2000). *Crisis intervention resource manual*. Retrieved from <http://www.bartow.k12.ga.us/psych/crisis/cimanual.html>
2. BC Confederation of Parent Advisory Councils (BCCPAC). (2003). *Call it Safe: A parent guide for dealing with bullying in elementary schools*. Retrieved from http://www.bced.gov.bc.ca/sco/elem_callsafe.pdf
3. Council of Europe. (2006). *Violence reduction in school-how to make the difference*. Retrieved from http://www.coe.int/t/dg3/children/pdf/ViolenceHandbook_en.pdf
4. National Association of School Psychologists. (2007). *PREPaRE: School crisis prevention and intervention training curriculum*. Retrieved from www.nasponline.org
5. Rigby, K., Griffiths, C. (2010). *Applying the Method of Shared Concern in Australian schools: an evaluative study*. Canberra: Department of Education, Employment and Workplace Relations. Retrieved from www.deewr.gov.au/Schooling/NationalSafeSchools/Documents/covertBullyReports/MethodOFSharedConcern.pdf
6. Wright, J. (2003). *Preventing Classroom Bullying: What teachers can do*. Retrieved from <http://www.interventioncentral.org/>
7. Ministère de L'Éducation Nationale, (2013). *Agir sur le climat scolaire à l'école primaire*. p.53. Retrieved from <http://eduscol.education.fr>
8. Ministère de L'Éducation Nationale, - DGESCO. (2013). *Protocole de traitement des situations de harcèlement dans les écoles et les établissements publics locaux d'enseignement*. Retrieved from <http://eduscol.education.fr/violence>
9. Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Υπουργείο Υγείας (2010). *Διδάσκοντας μέσα από Ιστορίες: Πρόγραμμα «Δάφνη III» για την πρόληψη καταπολέμηση της εκφοβιστικής συμπεριφοράς για εκπαιδευτικούς*. Ανακτήθηκε από: http://www.moec.gov.cy/edu_psychology/pdf/didaskontas_mesa_apo_istories.pdf
10. www.agircontreharcelementalecole.gouv.fr
11. <http://www.childcom.org.cy>: Διαγωνισμός για την παραγωγή σύντομου βίντεο από μαθητές Λυκείων και Τεχνικών Σχολών με θέμα τον Σχολικό Εκφοβισμό (Bullying)
12. <http://www.epsype.gr/>
13. <http://www.readymade.com.au/method>
14. http://www.moec.gov.cy/agogi_ygeias/yliko_nap/thematiki_enotita_3/3_3_anakalyptontas_ton_elefanta.pdf Εγχειρίδιο Αγωγής Υγείας για την ενότητα 3.3: Διαπολιτισμικότητα, αποδοχή και διαχείριση της Διαφορετικότητας «Ανακαλύπτοντας τον Ελέφαντα»
15. http://www.moec.gov.cy/agogi_ygeias/kodikas_kata_ratsismou.html «Κώδικας Συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού & Οδηγός Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών»